

10.1.2019

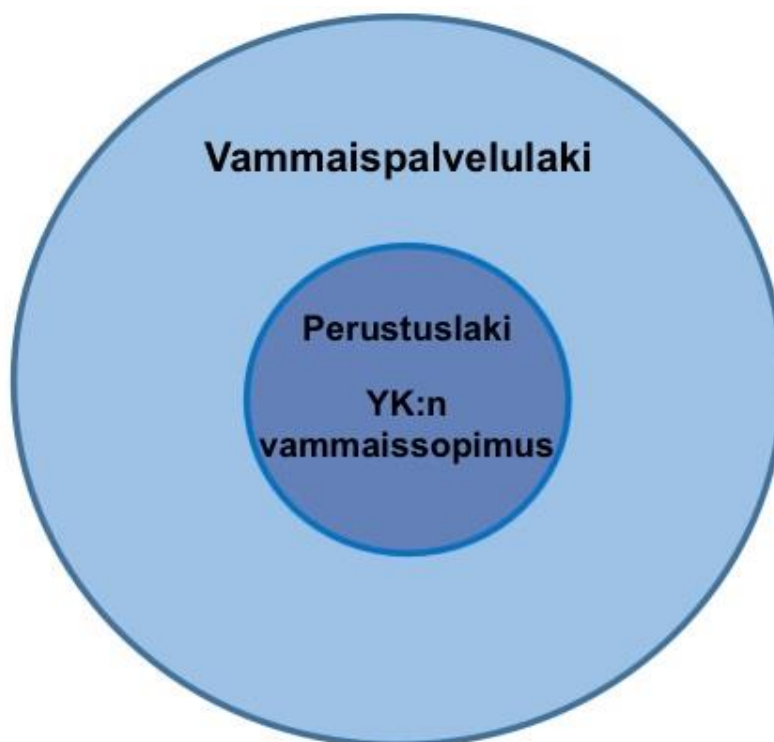
Eduskunta
Sosiaali- ja terveysvaliokunta

ASIA: Hallituksen esitys eduskunnalle vammaispalvelulaiksi sekä laeiksi sosiaalihuoltolain ja varhaiskasvatuksen asiakasmaksuista annetun lain 13 §:n muuttamisesta

VIITE: Invalidiliiton asiantuntijalausunto

Invalidiliitto kiittää eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokuntaa pyynnöstä tulla kuultavaksi. Invalidiliitto ry on fyysisesti vammaisten ihmisten valtakunnallinen vaikuttamisen ja palvelutoiminnan monialajärjestö. Liitto edistää ja kehittää fyysisesti vammaisten ja toimintaesteisten henkilöiden mahdollisuuksia osallistua, liikkua ja elää täysipainoista elämää. Edustamme 146 jäsenyhdistyksemme kautta 30 000 fyysisesti vammaista ja toimintaesteistä suomalaista.

Vammaispalvelulaki on pohja ja toteuttaja vammaisten henkilöiden perusoikeuksille

10.1.2019

Vammaisten ihmisten yhdenvertaisuuden, syrjimistä estävän kohtelun, eli ihmisarvoisen elämän perustan muodostavat Suomen perustuslaki ja Suomen ratifioima kansainvälinen näkökulma eli YK:n vammaissopimus. Näiden vahvojen peruspilareiden varaan vammaispalvelulaki turvaa yhdenvertaiseen elämän oikeudet ja mahdollisuudet, jotta vammaiset ihmiset voivat elää mahdollisimman yhdenvertaisesti, itsenäisesti ja ihmisarvoisesti.

Vammaispalvelulaki on tärkein erityisiä vammaispalveluita tarvitsevien vaikeimmin vammaisten ihmisten yhdenvertaisten oikeuksien turvaaja. Nimenomaan tämä laki antaa sekä pohjan että tarvittavat keinot sille, että myös yhteiskunnan heikoimmassa asemassa olevat vammaiset henkilöt voivat omin kyvyin ja elämän valinnoin tavoitella yhdenvertaisesti yhteiskunnan jäsenyyttä. Se rakentaa peruspilarit vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuuteen, mikä samalla estää syrjäytymisen ja syrjinnän. Tästä syystä nyt käsittelyssä olevalla vammaispalvelulailla on korostunut merkitys vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumisen näkökulmasta, minkä tähden sen voimaan saattaminen nyt on välttämätöntä. Tätä edellyttää myös muun muassa YK:n vammaisten henkilöiden yleissopimus. Muu lainsäädäntö tukee perustarpeiden turvan jälkeen osallisuutta ja työllistymistä esimerkiksi esteettömyys- ja yhdenvertaisuuslainsäädännöllä.

Lakiehdotus parantaa vammaisten erityispalveluita

Laissa ollaan parantamassa useita eri palveluita, minkä lisäksi vammaispalvelulain piiriin ollaan saattamassa yhdenvertaisesti useita sellaisia palveluita, joista aiemmin on säädetty kehitysvammaisten erityishuollossa. Lain valmistelu on tapahtunut vammaisten henkilöiden ja heitä edustavien järjestöjen kanssa yhteistyössä. Tämä on tärkeää, koska laki koskee vammaisten tärkeimpiä palveluita, joita ilman erityisesti vaikeimmin vammaisen henkilö ei kykene elämään ihmisarvoista elämää. Laki luo turvan vaikeimmin vammaisten henkilöiden perusoikeuksien toteutumiselle.

Lain soveltamisala ja sen suhde muuhun lainsäädäntöön on kannatettava

Laki sisältäisi säännökset vammaisille henkilöille järjestettävistä sosiaalihuollon erityispalveluista. Invalidiliitto kannattaa ja pitää suorastaan välttämättömänä, että esitetty vammaislaki säilytetään erityislakina, joka täydentää yleisiä sosiaalipalveluita niissä tilanteissa, joissa ensisijaiset palvelut eivät ole riittäviä tai sopivia.

Vammaispalvelut tulee pitää irrallisina yleispalveluista. Vammaispalvelut ovat sellaisia, joita muut eivät tarvitse. Niitä järjestetään väestömäärällisesti pienelle joukolle ihmisiä

10.1.2019

ihmisarvoisen elämän turvaksi. Vammaispalveluiden säilyvyyden, tulevaisuuden järjestämisen ja toimeenpanon näkökulmasta on välttämättöntä rajata lain palvelut erityispalveluihin. Tämä tulee hyvin esille laista. Esitetty lain soveltamisala ja tarkoitus on hyvin onnistunut.

Vammaispalvelut ovat erityisiä ja ne kohdistuvat välttämättömiä tarpeita varten. Kaikki ihmiset eivät ole vammaisia. Erityiset palvelut ovat välttämättömiä vammaisille, koska ratkaisut näissä tilanteissa, halusimme tai emme, poikkeavat aina niin sanotusta keskiarvosta. Erityisyys tarkoittaa välttämättömyyttä. Välttämättömyyttä sille, että yhdenvertaisuus, osallisuus, itsenäinen suoriutuminen ja itsemääräämisoikeus ovat mahdollisia. Näissä tilanteissa muut yhteiskunnan järjestämät yleiset palvelut eivät ole riittäviä. Vammaispalveluilla valtio toteuttaa sen vastuulle kuuluvaa perus- ja ihmisoikeuksien toteuttamista vaikeimmin vammaisten ihmisten osalta.

Tästä syystä usealla vammaispalvelulla on oikeudellisesti kytkentä perustuslain 19 §:n 1 momentin välttämättömän hoivan ja huolenpidon säännökseen, mikä edellyttää palveluiden säätämistä subjektiiviseksi oikeudeksi. Tällaisia palveluita ovat erityisesti nyt ehdotetut asumisen tuen palvelut, henkilökohtainen apu sekä valmennus ja tuki.

Henkilökohtainen apu ja valmennus ja tuki

Laissa säädettäisiin keskeisistä vammaisen henkilön osallisuutta ja yhdenvertaisuutta sekä välttämättöntä huolenpitoa turvaavista palveluista. Invalidiliitto kannattaa esitettyjä erityispalveluita sellaisenaan kuin ne lakiesitykseen on kirjattu.

Pidämme hyvänä, että **henkilökohtaisen avun** järjestämistapoja on vahvennettu. Työnantajamallin on oltava jokaisessa maakunnassa henkilökohtaisen avun vaihtoehtoisten järjestämistapojen joukossa. Samanaikaisesti edellytetään vammaisen henkilön nimenomaista suostumusta työnantajana toimimiseen. Tällä turvataan, ettei ketään pakoteta vasten tahtoaan työnantajaksi. Työnantajat ovat tietoisia omista oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan työsuhteessa, kun neuvontaa ja ohjausvelvoitetta vahvennetaan. Samalla vahvistetaan sitä, että henkilökohtaista apua on tarjottava myös muilla palvelutavoilla. Lisäksi henkilökohtaisen avun palvelun saamisen edellytyksiä on kuvattu esityksessä voimassa olevaa lainsäädäntöä tarkemmin.

Henkilökohtaisen avun järjestämisvastuu kohdistuisi nykyisen lain tavoin niihin tilanteisiin, joissa vammaisen henkilö kykenisi itse määrittelemään avun sisällön. Tämä on lakiesityksessä hyvin ja perusteellisesti kirjattu. Palvelun lähtökohta ja luonne poikkeaa

10.1.2019

muista apuun liittyvistä palveluista siinä, että vammainen henkilö kantaa itse vastuun henkilökohtaisen avun käytöstä. Palvelussa vammainen henkilö on itse valintojensa takana ja hän päättää itse mihin, missä, milloin ja millä tavoin hän apua käyttää. Palvelun käyttö edellyttää vammaisen henkilön omasta aktiivisuudesta lähtevää toiminnan ohjausta. Palvelu onkin erotettu hoidosta, hoivasta, valvonnasta tai toisen turvallisuuden varmistamiseen liittyvästä palvelusta. Palvelulla ei korvata esimerkiksi kotihoidon tai -sairaanhoidon palveluita, jotka ovat luonteeltaan täysin erilaisia palveluita. Tilanteissa, joissa vammainen henkilö ei tuettunakaan kykenisi määrittelemään avun sisältöä ja näin käyttämään henkilökohtaista apua, hänellä olisi oikeus saada apua ja tukea tavanomaisessa elämässä suoriutumiseen valmennuksena ja tukena, osana asumisen tuen palveluja tai muuna palveluna.

Henkilökohtaiselle avulle asetetun tavoitteen toteutumisen sekä myös sen toteuttamisen näkökulmasta on selventävää, että vammaiselta henkilöltä edellytetään voimavaroja määritellä avun sisältö. Näistä näkökulmista katsoen, **Invalidiliiton mielestä voimavararajaus on välttämätön ja tarpeellinen.** Voimavararajaus turvaa yhdenvertaisesti eri tavoin vammaisten henkilöiden itsemääräämisoikeuden toteutumiselle parhaalla tavalla. Se ei altista vastuunkantoon kykenemätöntä sellaisen palvelun käyttöön, jossa edellytetään vastuunkantoa. Samalla se mahdollistaa tavanomaisen omien elämänvalintojen mukaisen vastuunkannon ja valinnat niille, jotka pystyvät tämän tekemään. Näin ollen voimavaraedellytys ohjaa vammaisen ihmisen hänelle oikeanlaisen palvelun piiriin, mikä parhaimmillaan luo paremmat ja yksilölliset lain mukaiset palvelut. Kyse on pitkälti siitä, kuka vastaa avun määrittelystä ja annetuista ohjeista. Tämä on osa palvelun toteutukseen liittyvää asiakkaan oikeusturvaa.

Yksi palvelu ei voi toteuttaa erilaisia ja eri tarpeista lähteviä tavoitteita. Erilaiset tarpeet palveluissa luovat toimijoille erilaisia oikeuksia ja velvollisuuksia sekä rooleja. Samalla se lisää palveluiden selkeyttä ja niiden kehittämistä eri tarpeisiin. Jos voimavararajauksia ei olisi, johtaisi se ilman laaja-alaista henkilökohtaisen avun kokonaisuudistusta tilanteeseen, jossa vammaiselta henkilöltä edellytettäisiin sellaisia kykyjä palvelun käyttämiseksi, joihin hän ei vamman tai sairauden johdosta kykene.

Myös oikeuskäytäntö on asettanut henkilökohtaisen avun niin sanotun voimavararajauksen hyvin alhaiseksi. Edes vaikeudet ilmaista itseään eivät estä oikeutta henkilökohtaiseen apuun, kunhan henkilö kykenee ilmaisemaan itseään sekä esittämään mielipiteitä ja tekemiään valintoja.

Valmennus ja tuki on erittäin tärkeä ehdotettu uudenlainen palvelumuoto

[Invalidiliitto ry / Invalidförbundet rf // Finnish association of people with physical disabilities](#)
[Mannerheimintie 107 / Mannerheimvägen 107, FIN-00280 Helsinki / Helsingfors, Finland](#)
puh. / tel. +358 9 613191, faksi / telefax +358 9 146 1443, www.invalidiliitto.fi

10.1.2019

vammaispalveluissa, jossa on sama tavoite kuin henkilökohtaisessa avussa ja jota voidaan kuvailla peilikuvaksi henkilökohtaiselle avulle. Valmennus ja tuki mahdollistaisi soveltuvat palvelut niille vammaisille henkilöille, jotka myös tarvitsevat välttämättä apua tai tukea jokapäiväisessä elämässään, mutta joille henkilökohtainen apu ei ole sopiva palvelu.

Valmennuksen ja tuen tarkoituksena olisi myös tukea vammaisen henkilön itsemääräämisoikeutta sekä päätöksentekoa, osallisuutta ja itsenäistä suoriutumista. Itsemääräämisoikeutta tukemassa on mukana toinen henkilö, joka aktiivisesti ohjaa ja ottaa vastuuta vammaisen henkilön yksilöllisten tarpeiden mukaan hänen kanssaan vammaisen henkilön yksilöllisen tarpeen laajuudessa. Tämä elementti puuttuu henkilökohtaisesta avusta, jossa vammaisen henkilö itse käytännössä suvereenisti määrittää palvelua. Palvelun sisältö on erilainen, mutta tavoite sama. Valmennukseen ja tukeen kuuluisi lisäksi palvelun toteuttamisen lisäksi tarpeelliset kuljetukset.

Palvelutyyppejä tulee olla erilaisia, kuten laki nyt esittää. Tärkeintä on, että kaikki saavat yksilöllisesti apua tai tukea, eikä kukaan jää ilman.

Muista vammaispalveluista

Myös **liikkumisen tukea** on parannettu. Kuljetuspalveluiden käyttöalue laajenisi työhön, opiskeluun ja muun lain nojalla järjestettävään osallisuutta edistävään toimintaan, joita voisi tehdä julkisesta työvoima- ja yrityspalvelusta annetun lain (916/2012) 1 luvun 9 §:ssä tarkoitetuilla työssäkäyntialueilla. Kuljetuspalveluissa voisi vaihtoehtoisesti vammaisen henkilön suostumuksella käyttää järjestämistapana ns. kilometrikukkaroa siten, että hänelle myönnetään matkojen sijaan kuljetuspalveluja enintään maakunnan määrittämään kilometrimäärään asti kunta- tai maakuntarajojen estämättä. Näiden lisäksi maakunnan liikelaitos voisi päättää kuljetuspalvelujen jaksottamisesta korkeintaan yhden vuoden aikana käytettäväksi. Lisäksi laissa on nimenomaisesti mainittu, että kuljetuspalveluja olisi toteutettava vammaiselle henkilölle soveltuvalla esteettömällä ajoneuvolla. Tämä on tärkeää erityisesti kuljetuspalveluiden järjestämistapojen toteuttamisessa ja valvonnassa. Kaikki ehdotukset lisäävät liikkumisen tuen palveluiden käyttöä enemmän tarvelähtöisiksi.

Asunnonmuutostöiden osalta on pidettävä erittäin kannatettavana, että vammaisen asiakas voisi ennakollisesti hakea arviota korvattavista kohtuullisista kustannuksista asunnonmuutostöissä. Tämä ennaltaehkäisee epäselvyyttä syntyvien kulujen korvattavuuden laajuudesta. Lisäksi **maksutonta varhaiskasvatusta** osana valmennusta ja tukea saisivat yhdenvertaisesti kaikki sitä tarvitsevat vammaiset lapset, kuten myös lyhytaikaista huolenpitoa. Erityistä huomiota on kiinnitetty vammaisten lasten asemaan ja

10.1.2019

kaikkienensa siihen, että vammaisilla henkilöillä tulee olla oikeus ikäryhmänsä ja elämäntilanteensa mukaiseen erityispalveluun. Tämä on niin YK:n vammaisyleissopimuksen kuin myös kansalaisten yhdenvertaisuuden näkökulmasta oikein.

Esitystä valituslupamenettelystä korkeimpaan hallinto-oikeuteen tulee arvioida oikeusturvan näkökulmasta

Esityksessä ehdotetaan, että subjektiivisissa oikeuksissa valittaminen korkeimpaan hallinto-oikeuteen edellyttäisi valituslupaa. Tämä saattaisi aiheuttaa oikeusturvan heikentymistä tilanteissa, joissa palvelulla turvataan perustuslain 19 §:n 1 momentin mukaista oikeutta välttämättömään huolenpitoon.

Tällaisia 19 §:n 1 momentin mukaisia välttämättömään huolenpitoon liittyviä palveluita ovat vammaislakiin esitetty henkilökohtainen apu sekä asumisen tuen palvelut. Kyseiset palvelut perustuvat itsenäisesti sellaiseen subjektiiviseen oikeuteen, johon yksilö voi turvautua suoraan perusoikeuksien nojalla. Kyseinen asiakasryhmä on hyvin haavoittuvassa asemassa, mikä näkyy myös välttämättömään huolenpitoon liittyvän oikeuden vahvuusasteesta. Kyseessä on perustavaa laatua oleva oikeus, jonka toimeenpanoon ei saa vaikuttaa kulloinkin vallitseva poliittinen tai taloudellinen tilanne tai ilmapiiri.

Jotta sinänsä perustuslain sallima valituslupajärjestelmään siirtyminen olisi hyväksyttävää, tässä (sosiaalisten oikeuksien ydinalueella olevassa) asiaryhmässä olisi lainsäätäjän kyettävä esittämään selvästi ja yksiselitteisesti, että oikeusturva ei esitetyllä muutoksella vaarannu. Lisäksi toteamme, että useimmiten nimenomaan vasta korkeimman hallinto-oikeuden käsittelyn jälkeen vaikeimmin vammaiset henkilöt ovat saaneet oikeuden välttämättömälle vammaispalvelulle.

Invalidiliitto pyytää kohteliaimmin, että sosiaali- ja terveystieteiden valtiokunta pyytäisi perustuslakivaliokuntaa arvioimaan perusoikeusnäkökulmasta, vaarantaako ehdotettu säännös ja siihen liittyvä muutos vaikeimmin vammaisten ihmisten oikeusturvaa välttämättömän huolenpidon tilanteissa.

Vammaisten henkilöiden ihmisoikeudet edellyttävät lain vahvistamista tällä hallituskaudella

Esitetty laki turvaisi nykyistä paremmin kaikkien vammaisten ihmisten oikeudet ja parantaisi nykyistä tilaa selvästi, ottaen huomioon myös olemassa oleviin palveluihin liittyvät esitetyt parannukset. Esitys toisi vammaispalvelut Suomen valtiota lain tasoisesti sitovan YK:n

10.1.2019

Vammaisyleissopimuksen tasolle. Lain voimaan saattaminen tällä hallituskaudella on kaikkien eri vammaistoimijoiden yhteinen näkemys. Kaiken kaikkiaan esitys sisältää monia perusteltuja ja paljon pohdittuja parannuksia, jotka poistavat eri vammairyhmien välistä eriarvoisuutta.

Lopuksi

Invalidiliitto toteaa, että lain seuranta edellyttää riittäviä resursseja sekä toimeenpanon ohjausta erityisesti niiden kysymysten osalta, jotka liittyvät palveluiden erilaisiin toteuttamistapoihin. **Invalidiliitto ehdottaa parlamentaarisen seurantatyöryhmän perustamista, jossa pysyvinä jäseninä on YK:n vammaisopimuksen periaatteiden mukaisesti myös vammaisia ihmisiä.** Työryhmä kartoittaisi uudistuksen keskeisten tavoitteiden, kuten eri vammaisryhmien palvelujen yhdenvertaisen saatavuuden, asiakas- ja tarvelähtöisyyden, toimintatapojen muutosten, vammaisten henkilöiden hyvinvointierojen kaventumisen ja vammaispalvelujen kustannusten kasvun hillinnän, toteutumista ja uudistuksen vaikutuksia kansallisella tasolla ja maakunnissa. Asiakasnäkökulma, kuten palvelujen yhdenvertainen saatavuus, vaikutusmahdollisuudet palveluihin ja palvelujen tarpeenmukaisuus, on keskeinen seurannassa huomioitava asia.

Invalidiliitto pitää erittäin tärkeänä, että eduskunta hyväksyisi nyt käsittelyssä olevan vammaispalvelulain ja lakimuutokset.

Invalidiliitto ry

Helsingissä 10. tammikuuta 2019

Petri Pohjonen
pääjohtaja

Laura Andersson
yhteiskuntasuhdejohtaja

Lisätietoja: Elina Nieminen, lakimies, elina.nieminen@invalidiliitto.fi

